

recenzije

Davor Pećnjak (ur.), *Razumijevanje: od percepcije do morala*, Institut za filozofiju, Zagreb 2007, 98 str.

Godišnjak za filozofiju 2007. (nadalje u tekstu *Godišnjak*) koji je uredio Davor Pećnjak nastavlja sad već tradicionalnu publicističku djelatnost Instituta za filozofiju, koja je započeta 2002. godine. No kako možemo pročitati u uvodniku, ovaj *Godišnjak* je poseban po tome što je prvi u istoimenom književnom nizu. U zborniku su okupljeni tekstovi šestorice autora. Ovdje ih spominjem redoslijedom kojim su njihovi tekstovi objavljeni: Damir Barbarić, *Stupnjevi vremenitosti*; Ivan Kordić, *Razumijevanje kao stapanje horizonata*; Franjo Zenko, *Filipovićev doprinos povijesti recepcije Kanta u hrvatskoj filozofiji*; Kristijan Krkač, *Wittgensteinov patkozec II*; Tomislav Ogrinšak i Damir Mladić, *Univerzalnost morala i princip kontradikcije: Problemi monopola na moralne vrijednosti*. Ovi tekstovi, uostalom kako upućuje i naziv *Godišnjaka*, obuhvaćaju vrlo šarolik i zanimljiv spektar tema: od razumijevanja, preko pitanja o percepciji, do uvijek — a danas pogotovo živog — pitanja morala. U nastavku ću pokušati ponešto reći o svakom od tekstova.

Tekst autora Damira Barbarića *Stupnjevi vremenitosti* otvara zbornik, što je i prikladno jer je u njemu riječ o jednom od najutjecajnijih filozofa — Platonu. Podnaslov teksta glasi *Uz Diotimin govor u Platonovu Simpoziju*. Naravno, taj je govor izrečen, kao i ostali, u Simpoziju u čast Erosa. Tekst započinje razlaganjem stupnjevitoga uspinjajućeg puta na koji

je Eros nagan zbog svoje naravi, koja je, kako autor naglašava, manjak, nedostatak i praznina koja zahtijeva/žeda za ispunjenjem, a nikad nije zadovoljena već postignutim. Naime Eros kroz taj uzlazni put kojim je primoran kročiti nikad ne može ostati kod pojedinačnog — već postignutog — nego mora težiti Lijepom/Jednom. Nadalje, Eros se uz stalnu napetost imati/nemati bori i s napetosti između smrtnosti/besmrtnosti. Analogno tome onda i čovjek koji filozofira (autor kaže: »koji je gonjen Erosom«) ima sličnih poteškoća, shvaćajući da je prolazan te da se stalno mora boriti s prolaznošću. To vrijeme nije statičko, nego je »bujica stalnog prolaženja, odlazanja i izlaska« (ponovno autorove riječi). I tako, ističe autor, Eros i/ili živo biće koje je »gonjeno njime« je zapravo težnja za trajanjem koje je neovisno od vremena. Autor potom upućuje na raznolikost puteva postignuća vječnog, a s time i na različito shvaćanje erotične žudnje u Platona i Aristofana. Ukratko, pravi cilj ne smije biti vlastito dobro, nego dobro kao takvo. Stoga je od trenutnog, životinjskog zadovoljavanja te težnje za besmrtnošću ispravnije suzdržavanje i težnja za ponovnim rađanjem u vidu Lijepog. Na taj će način filozof, uzdignućem od individualnog i »životinjskog« te završavajući »stepenasti put, »gledati beskrajnu pučinu ljepote i u njoj radajući, stajati licem u lice s cjelinom sveukupnog vremena i sveg bitka« — kaže autor navodeći tekst iz Politeje.

Drugi tekst *Godišnjaka Razumijevanje kao stapanje horizonata*, čiji je autor Ivan Kordić nosi podnaslov *Temeljne crte hermeneutičke filozofije Hans-Georga Gadamera*. Autor je pregledno podijelio članak u pet cjelina: Prema istini i putem umjetnosti, Doživljaj i životni svijet kao spoznajno teorijski pojmovi, Razumijevanje kao događanje stapanja horizonata, Hermeneutika kao metafizika konačnosti koju valja razumjeti, te posljednji Razgovor umjesto filozofije. Samo nekoliko riječi o svakom od dijelova.

U prvom odlomku prikazana je Gadamerova zamisao da Descartesova metoda, a i cijeli novovjekovno-znanstveni svjetonazor u biti ne daje, kako autor kaže, »evidentnost razumijevanja« koju on nastoji postići svojom hermeneutikom kao »iskustvom istine«. U takvom shvaćanju i umjetnost ima spoznajnu vrijednost, češće i »trajniju« od znanstvene. Drugi dio je u biti pokušaj skiciranja Gadamerova mišljenja o odgovoru koji su dali Dilthey i Husserl na pitanje na koji način ljudski duh može spoznati povijest ako povijest i priroda više nisu shvaćeni kao načini pojavljivanja duha. Pritom se osvrće na njihove pojmove doživljaja i životnog svijeta, za koje smatra da su spoznajno-teorijski pojmovi. U trećem dijelu riječ je o shvaćanju razumijevanja u Gadamera, koje on shvaća kao neki oblik razgovora u kojem se misli interpretatora i autora nadopunjuju, stvarajući nešto novo. Četvrti dio prikazuje Gadamerovu tezu da je hermeneutika »univerzalni aspekt filozofije«, zbog toga što niti jedna znanost ne može zanijekati da je ono što je dostupno (dano, kaže autor citirajući Gadamera) neodvojivo od tumačenja. Hermeneutika je tako struktura bitka-u-svijetu, naglašava autor. U petom i posljednjem dijelu prikazani su i ukratko komentirani prigovori upućeni Gadamerovoj hermeneutici.

Franjo Zenko je autor trećeg teksta: *Filipovićevo doprinos povijesti recepcije Kanta u hrvatskoj filozofiji*, koji pomalo tematski iskače od ostalih u *Godišnjaku* zbog toga što se bavi Filipovićevim tumačenjem razvoja nastavne aktivnosti na Sveučilištu u Zagrebu i nedoumicama oko teorijske pozadine izvođenja te nastave, a time i prijemom Kantove filozofije na ovim područjima, pošto je za tu osnovicu izabrana baš Kantova kritička misao. Sam tekst slijedi i prikazuje Filipovićevo izlaganje na simpoziju o Kantu 1984. godine, pod nazivom »Kant na obnovljenom sveučilištu u Zagrebu 1874.«. Kako i autor ističe u svojevrsnom

uvodu, sam tekst je podijeljen na tri dijela: Filipovićevo razumijevanje filozofske i kulturno-historijske situacije u vremenu obnavljanja Sveučilišta u Zagrebu, Filipovićevo tumačenje dilema Franje Markovića, prvog profesora filozofije na obnovljenom Sveučilištu i uvođenje Kantove kritičke filozofije na obnovljeno Sveučilište, kao, prema Filipoviću; »filozofirajuće utemeljenje filozofije«. U prvom odlomku riječ je o kratkom pregledu dviju dominantnih filozofskih tradicija na našem prostoru u ondašnje vrijeme: humanističko-renesansne i skolastičke, te o razlozima za njihovo odbacivanje kao temelja za nastavu na Sveučilištu. Drugi dio se dotiče načina na koje je Filipović tumačio dva moguća puta utemeljenja nastave — europski spekulativni sustav i neku vrstu Markovićeve vlastita eklekticizma — i razloge za njihovu nepodobnost. Naposljetku, u trećem odlomku, riječ je o razlozima zašto je bila odabrana Kantova filozofija kao prikladan temelj za nastavu. Ona je naime odgovarala zahtjevu za pouzdanom metodom za otkrivanje »hrvatskog duha/misli«, do čega je Markoviću bilo stalo jer je htio izbjeći jednostavno prenošenje za nas tada »stranih« ideja.

Četvrti tekst po redu je *Wittgensteinov patkozec II* Kristijana Krkača. Tema rada je, autorovim riječima, epistemološka problematika percepcije, i to na Wittgensteinovu primjeru P-Z glave (patkozeca). Osnovno pitanje na koje autor nastoji skicirati Wittgensteinov odgovor i smjestiti ga u kontekst njegove filozofije jest: kako je moguće da na crtežu koji vidimo u jednom slučaju zamjećujemo patku, a u drugom zeca (ili već nešto treće). Autor izlaže dvije pretpostavke rješenja oko kojih se Wittgenstein dvoumio. Prva pretpostavka je pretpostavka promjene aspekta kao odgovora na pitanje kako to da sad vidimo patku, a sad zeca. No takvo rješenje nije odgovaralo jer je povlačilo zaključak da su aspekti ili u umu, što bi značilo i postojanje neke vrste privatnog jezika,

ili u osjetno opaženom, što isto nije zgodno jer crtež su zapravo crte organizirane na već neki način, a sama osjetila ne mogu doživljavati — čovjek je taj koji ima doživljaj. Druga pretpostavka jest da je riječ o promjeni interpretacija i, kako autor kaže pozivajući se na *Filozofska istraživanja* i Zettel, čini se da je Wittgenstein izabrao nju usprkos poteškoćama koje nosi sa sobom, prvenstveno tih da su interpretacije u tome samo jezične igre ili pak da nisu, što je put do mentalnog jezika i priznavanja osjetilima sposobnosti doživljavanja. Uz ovo autor spominje još jedan mogući stav, a to je *videnje-kao* koje je nešto »između vide-nja i tumačenja, i bliže je tumačenju nego viđenju«. Pri kraju teksta spominju se i moguće posljedice takva Wittgensteinova stajališta, a jedna od pomalo zabrinjavajućih je da percepcija (vizualna) prestaje biti relevantna, a i samo empirijsko znanje više nije tako sigurno. Na samom kraju dan je i zgodan povijesni pregled nastanka zanimljivog crteža Patkozeca.

Autori petog i posljednjeg teksta u *Godišnjaku Univerzalnost morala i princip kontradikcije: Problemi monopola na moralne vrijednosti* su Tomislav Ogrinšak i Damir Mladić. Oni propituju je li opravdano vjerovati u univerzalnost moralnih sudova i koji uvjeti za to moraju biti prisutni. Primjerice, jedan od tih uvjeta je postojanje »moralnog carstva« koje autori opisuju kao »sva mjesta s dovoljno velikim brojem moralno istovjetnih situacija u kojima su primjenjiva iskazana univerzalna moralna načela«. U tekstu je postavljeno pitanje kako to da se ipak zadržava vjera u univerzalnost načela, makar je očito da ona ipak ne vrijede svugdje. Kako bi se zadržalo to uvjerenje, a istovremeno racionalno opravdalo kršenje *univerzalnih* moralnih načela, postoje izuzeci. Naime načela ne vrijede za svakoga ni za svako mjesto, a niti u svako vrijeme. Na taj način je spašena univerzalnost koja to zapravo i nije. No autori smatraju da je takva racionalna

lizacija u biti kršenje načela protuslovlja, jer kako je moguće da osoba (slobodna i razumna) može smatrati da je neka druga, isto slobodna i razumna osoba, dužna slijediti univerzalno moralno načelo, a da to ona sama nije? U nastavku je dan i argument da je ta osoba izuzećem same sebe od tog načela, a nedopuštanjem istog drugoj osobi zapravo primorana odreći se vjerovanja u univerzalnost moralnih načela, što na kraju znači, zaključuju autori, da su moralni sudovi te osobe doneseni na temelju nečeg drugog, a to je vjerojatno volja suverena.

Na kraju preostaje samo reći da je *Godišnjak* vrijedan dodatak stručnoj literaturi, kao i mnoge druge publikacije takve vrste. No ono što mi se učinilo zanimljivim jest činjenica da on može biti interesantan ne samo »profesionalnim« filozofima, ne toliko zbog tema (koje se mogu pronaći obrađene i na drugim mjestima uz ponešto lakši stil), nego zbog toga što pruža lijep primjer koliko je široko polje filozofije (zanesenjaci bi možda rekli da je ono tematski neograničeno) te zbog šarolikosti stilova i načina pristupa autora svojim temama, što sve skupa zapravo čini lijep »kolaž mogućnosti« uma.

Borna Jalšenjak

Marko Matić (ur.), Karl RAHNER, *Teološki spisi*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Niz Teologija 1, Zagreb, 2008, 523. str.

U kratkom vremenskom razdoblju pojavila su se u hrvatskom prijevodu dva djela K. Rahnera: *Temelji kršćanske vjere: Uvod u pojam kršćanstva*, izd. Ex libris, Rijeka, 2007. i *Teološki spisi* u izdanju FTI-a, Zagreb, 2008. Tako dvadeset i četiri godine poslije Rahnerove smrti dobivamo prve značajnije prijevode tekstova toga značajnog teologa.

Djelo *Teološki spisi* zapravo i nije zasebno zaokruženo, nego je izbor iz njemačke zbirke članaka u *Schriften zur*